

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Постановка проблеми. В процесі реформування аграрного сектору економіки України відбувається створення великих аграрних компаній, в тому числі інтеграційних аграрних формувань. Перетворення у вітчизняному аграрному бізнесі здійснюються під впливом посилення інтеграційних процесів та за участю інтеграційних об'єднань. Соціально - економічні трансформації в аграрній економіці України супроводжуються змінами інституціональних засад розвитку господарських формувань. Виникають та функціонують нові організаційні форми господарювання, які мають значний потенціал та можливості його реалізації. Тому важливого значення набувають засади функціонування, особливості розвитку, переваги та недоліки інтеграційних аграрних формувань, представлених різноманітними організаційно - правовими формами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий базис з питань розвитку інтеграційних процесів та інтеграції агропромислових підприємств створено такими вченими як В.Г. Андрійчук, С.І. Дем'яненко, Ю.С. Коваленко, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, М.Й. Хорунжий, В.В. Юрчишин та іншими. Проте, сучасні особливості розвитку організаційно - правових форм інтегрованих агропромислових структур потребують подальшого дослідження, уточнення та доповнення.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення організаційно-правових форм об'єднань підприємств, аналіз їх характерних відмінностей, обґрунтування ролі та перспектив подальшого розвитку найбільш розповсюджених форм інтегрованих агропромислових структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Господарського

кодексу України виділяють наступні організаційно-правові форми об'єднань підприємств: асоціація, консорціум, концерн, корпорація [1].

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Асоціація являється формою об'єднання, що мінімально обмежує діяльність її членів. Її засновники вільно вибирають організаційну структуру об'єднання, яка не передбачає обов'язковості об'єднання капіталу. Учасники асоціації, в разі потреби, можуть добровільно об'єднати фінансові ресурси, а також отримати фінансову допомогу. До переваг участі в асоціації відносяться: можливість підвищення конкурентоспроможності та фінансової стійкості, оптимізація витрат, збільшення ринків збуту продукції, участь у реалізації спільних проектів, покращення фінансових результатів діяльності.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств, для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізація цільових програм, науково-технічних проектів, тощо).

Особливості консорціуму проявляються в тому, що така форма інтеграції дозволяє залучати значні обсяги інвестицій для реалізації капіталомістких проектів. Для цього консолідується весь ресурсний потенціал компаній (виробничих, науково-технічних, фінансових обслуговуючих) з метою вирішення поставлених завдань. При цьому суб'єкти об'єднання зберігають свою юридичну і економічну самостійність, виключення можуть бути в разі створення консорціуму на умовах підпорядкованості спільному лідеру та існування солідарної відповідальності по зобов'язанням в межах власної дольової участі.

Концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково - технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Для такої форми об'єднання характерними є виробничі та технічні взаємозв'язки, що ґрунтуються на надійному матеріально - технічному забезпеченні, можливостях оптимізації витрат, концентрації ресурсів, обґрунтованому ціноутворенні, підвищення конкурентоспроможності. При цьому діяльність учасників визначається сформованою господарською політикою об'єднання, не дивлячись на те, що вони є юридично самостійними.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Корпорації займають найбільшу питому вагу в структурі підприємств, що функціонують в економічно розвинутих країнах та вважаються оптимальною формою великомасштабного підприємництва .

Одним з найважливіших напрямів реформування аграрного сектору України передбачено розвиток конкурентоспроможних великотоварних інтеграційних агропромислових об'єднань на засадах корпоративізації, кооперації та кластерної моделі господарювання.

Інтеграційні формування класифікують за наступними ознаками:

- форма власності (державні, колективні, приватні);
- форма господарювання (акціонерні товариства відкритого і закритого типу, концерни, консорціуми, асоціації, фінансово-промислові групи);
- галузевий склад (промислові, фінансово-промислові, агропромислові, фінансово-агропромислові);
- замкнутість технологічного циклу (всі стадії виготовлення кінцевого продукту, окремі стадії виробничого процесу);
- обсяг ринку (транснаціональні, національні, регіональні, локальні);

- ступінь диверсифікації виробництва (диверсифіковані, не диверсифіковані) [2].

Досить широкого поширення набули корпоративні об'єднання, діяльність яких ґрунтується на відносинах власності. В корпоративному управлінні розрізняють такі типи корпоративних об'єднань: картель, корнер, синдикат, трест, концерн, консорціум, фінансово-промислові групи, конгломерат, холдинг, союз, асоціація, франчайза [3]. Перелік видів інтеграційних структур, що функціонують в аграрному секторі України постійно змінюється та доповнюється. Розглянемо деякі з них, найбільш розповсюджені в останні роки форми інтегрованих агропромислових структур.

У Законі України «Про холдингові компанії в Україні» визначено, що холдингова компанія - акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств[4].

С.І. Дем'яненко презентує агрохолдинг як специфічну форму володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, володіючи контрольним пакетом акцій інших підприємств, здійснює управління і контроль за їх діяльністю і завдяки цьому об'єднує їх в єдину організаційну структуру з відповідальними цілями і місією[5].

Холдингові компанії забезпечують досягнення найвищого рівня інтеграції, тому аграрні холдинги представляють найвищу форму агропромислової інтеграції, що об'єднує всі ланки продовольчого ланцюга. Вони створюються у формі товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств для управління діяльністю інших компаній, володіння контрольними пакетами акцій з метою встановлення контролю над ними. За даними Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» в 2011 році в Україні функціонувало 79 холдингів із загальною площею обробітку 5 млн. 200 тис. га і середньою площею на один холдинг 66 тис. га землі[6].

Перевагами агропромислових холдингів є: забезпеченість фінансовими ресурсами, можливість їх акумуляції, маневрування та оптимізація напрямів

використання, диверсифікація бізнесу, розвинута спеціалізація, застосування сучасних інноваційних технологій, зменшення трансакційних витрат та уникнення монополізму посередницьких структур, оптимізація оподаткування, можливості залучення інвестицій та отримання кредитів, виробництво високоякісного, конкурентоспроможного продовольства, тощо. Проте, досить дискусійним в наукових та бізнесових колах є питання соціальної відповідальності великого аграрного бізнесу і неоднозначним в суспільстві - сприйняття аграрних холдингів та їх імідж серед сільського населення. Функціонування аграрних холдингів вносить соціальну напругу в сільській місцевості, яка пов'язана із зростанням безробіття, нераціональним використанням земельних ресурсів, орендою землі (паїв) селян та отриманням орендної плати, яка суттєво не вплинула на фінансове становище орендодавців та соціально-економічний розвиток сільських територій, тощо. Така ситуація потребує негайного розв'язання шляхом побудови системи оптимальної та ефективної співпраці суб'єктів господарювання аграрного бізнесу, інвесторів, державних органів влади, місцевої влади та сільського населення. Гармонізація відносин між всіма зазначеними суб'єктами повинна забезпечити задоволення їх фінансових, економічних, соціальних потреб в контексті інтересів всього суспільства.

Сьогодні в світі значна увага приділяється кластерній моделі розвитку галузей національних економік багатьох країн. Виникнення теорії кластерної економіки пов'язують з теоріями економіки кінця 19 століття, що ґрунтуються на географічній концентрації виробництва та дослідженнями принципів економічної теорії А.Маршалла. Подальший розвиток ця теорія набула в дослідженнях теорії міжнародної конкуренції М. Портера, який запропонував наступне визначення кластерів: «...це сконцентровані за географічними ознаками групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників та постачальників послуг; фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій(наприклад, університетів, агенцій із

стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу» [7].

Кластерні засади розвитку реалізуються і в агропромисловому виробництві України. Їх виникнення та розвиток є цілком адекватною реакцією господарюючих структур, яка пов'язана з потребою врегулювання обмінних процесів та фінансових відносин в аграрній сфері.

Сучасний погляд на змістову сутність та цільове призначення агропромислової кластеризації в умовах ринкової аграрної економіки віддзеркалює наступне визначення. «Агропромислову кластеризацію розуміємо як концентрацію та спеціалізацію агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих продуктових ланцюгів «виробництво, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції й підвищення прибутковості» [8].

Перші зусилля щодо формування кластерів в Україні були здійснені представниками науки та бізнесу на Поділлі, в середині 1990-х років. Ними була створена асоціація «Поділля Перше», яке очолив ректор Національного університету «Поділля» Радомир Сілін. В 1998 році з'явився перший в Україні будівельний кластер.

Позитивним є досвід кластерного підходу реструктуризації аграрної компанії Grain Alliance. Компанія була розділена на чотири кластери по 8000 – 13000 га: регіон 1- Київ, регіон 2 - Черкаси, регіон 3- Північна Полтава, регіон 4 - Південна Полтава. Передбачено було концентрацію ресурсів та виробництва у ключових регіонах з метою економії масштабу та кращого контролю за діяльністю.

Діяльність агропромислових кластерних формувань характеризується високим рівнем конкурентоспроможності, яка досягається оптимальним поєднанням спеціалізації, кооперації, внутрішньої конкуренції та соціальної спрямованості. Спільна діяльність формується на засадах довіри, взаємозалежності та взаємодоповнюваності, що гармонізують відносини та

забезпечують досягнення максимальної результативності. Концентрація ресурсів, виробництва та інфраструктурних об'єктів створює можливості і спонукає до інноваційного розвитку суб'єктів кластерних об'єднань, які стають центрами регіонального відродження, забезпечуючи реалізацію потенціалу та розвиток певних територій та всієї країни.

Франчайза – об'єднання, в основі якого лежить зобов'язання корпорації у забезпеченні товарами, рекламними послугами, технологіями, послугами у площині менеджменту, маркетингу із урахуванням місцевих умов або особливостей ведення бізнесу організацій, які працюють під єдиною товарною маркою.

Відомий в Україні та закордоном вертикально - інтегрований комплекс підприємств «Миронівський хлібопродукт», є провідним виробником курятини в Україні. «Миронівський хлібопродукт» випускає свіжу курятину під ТМ «Наша Ряба». З 2003 року функціонує франчайзингова програма для ТМ «Наша Ряба», значна частина цієї продукції реалізується через мережу фірмових франчайзингових магазинів, які відкриті в усіх регіонах України.

До характерних відмінностей організаційно-правових форм об'єднань агропромислових підприємств можна віднести: характер відносин учасників, майнові права, стартовий капітал, складність утворення, установчі документи, відповідальність учасників, система управління, здатність мобілізації капіталу, контроль з боку власників, адаптованість до зовнішнього середовища, система оподаткування, масштаби діяльності, тощо.

Висновки з даного дослідження. Багаторічний досвід діяльності інтеграційних об'єднань в економічно розвинутих країнах підтверджує доцільність створення та дієвість функціонування різноманітних організаційно-правових форм та видів інтеграційних структур. Для країн трансформаційних економік важливого значення набуває узгодженість інтересів учасників інтеграційних формувань, для забезпечення стійкості та ефективності їх функціонування, гармонічне поєднання потреб та мети учасників об'єднання та

суспільства. Для цього необхідні нові економічні стимули та фінансові мотиви, що задовольняють інтереси інтегрованих структур. Одним із важливих напрямів подальшої аграрної реформи в Україні є побудова ефективного економічного механізму ринкового господарювання в контексті створення умов для діяльності різних організаційно - правових форм інтеграційних агропромислових структур. Для реалізації цього напрямку реформування, негайним є розв'язання проблем і протиріч внутрішньогалузевих та міжгалузевих відносин, шляхом становлення ринкових земельних відносин та включення вартості землі в економічний оборот; застосування механізмів податкової, бюджетної та цінової політики на умовах забезпечення отримання відповідної прибутковості авансованого капіталу на рівні середньої норми прибутку по національній економіці.

Література

1. Господарський кодекс України // Відом. Верх. Ради України (ВВР). – 2003. – №18. – С.144.
2. Дроздов А.В. Теория и методология формирования интегрированных структур в агропродовольственном комплексе: дис.... доктора экон. наук: спец.08.00.05 / Дроздов Анатолий Васильевич. – Саратов, 2001. – 321с.
3. Мостенська Т.Л., Новак В.О., Луцький М.Г., Симоненко Ю.Г. Корпоративне управління. Підручник. / Мостенська Т.Л., Новак В.О., Луцький М.Г., Симоненко Ю.Г. - К.: Каравела, 2008. – С.19–20.
4. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» із змінами, внесеними згідно із Законом N 1617–VI (1617–17) від 24.07.2009 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 2–3, ст.11 .
5. Дем'яненко С.І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс] / С.І. Дем'яненко. – К.: Ін-т економічних досліджень та політ. консультацій, 2008. – Режим доступу: http://ierpc.org/ierpc/papers/agpp21_ur.pdf/
6. ТОП 100. Рейтинг лучших компаний Украины. – К.: Экономика, 2011. – № 3. – 96с.

7. Портер М. Конкуренция / Портер М. [пер. с англ.]. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495с.
8. Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. –2010. –№ 1. – С.11.

Зеліско І.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ.

Анотація. У статті розглянуто сутність організаційно – правових форм господарювання. Представлені особливості функціонування організаційно – правових форм інтеграційних аграрних формувань. Запропоновані основні напрями розвитку організаційно – правових форм інтеграційних аграрних формувань.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні аграрні формування, організаційно-правова форма, аграрний сектор економіки, агропромислове виробництво, фінансові ресурси, гармонізація, конкурентоспроможність.

Зеліско И.М.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО - ПРАВОВЫХ ФОРМ ИНТЕГРАЦИОННЫХ АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность организационно-правовых форм хозяйствования. Представлены особенности функционирования организационно-правовых форм интеграционных аграрных формирований. Предложены основные направления развития организационно-правовых форм интеграционных аграрных формирований.

Ключевые слова: интеграция, интеграционные аграрные формирования, организационно-правовая форма, аграрный сектор экономики, агропромышленное производство, финансовые ресурсы, гармонизация, конкурентоспособность.

Zelysko I.M.

FEATURES OF DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONALLY- LEGAL
FORMS OF INTEGRATION AGRARIAN FORMATIONS.

Annotation. Essence of organizationally - legal forms of entrepreneurship is considered in the article. Presented features of functioning of organizationally - legal forms of integration agrarian formations. Offered basic directions of development of integration agrarian formations.

Key words: integration, integration agrarian formations, organizationally - legal form, agrarian sector of economy, agro - industrial production, financial resources, harmonization, competitiveness.